

## ПОНЯТТЯ ФАСИЛЯТИВНОСТІ, ЇЇ ВИДИ ТА ДЕЯКІ ГРАНІ ПРОЯВУ ОСНОВНОЇ ФУНКЦІЇ

*У статті наведено результати узагальнення поглядів на феномен фасиліативності в межах різних наук і концептуальних підходів. Виділено й описано складність функції фасиліативності, яка виявляється у комунікативній, ціннісно-смісловій, самореалізаційній, творчій, егозахисній, проєктувальній, рефлексивній, емоційній та регуляційній гранях. Обґрунтовано доцільність введення термінів "фасиліативний потенціал", "сфера фасиліативності".*

**Ключові слова:** фасиліативність, функція фасиліативності, фасиліативний потенціал, сфера фасиліативності.

### I. Вступ

Фасиліативність як психічний феномен привертає до себе увагу багатьох дослідників. Однак наявність різних відправних точок у його вивченні вимагає насамперед координування термінів для розуміння сутності досліджуваного явища. Відповідно, спочатку доцільно узагальнити існуючі погляди на феномен фасиліативності (фасилітації, фасилітативної діяльності, фасилітаційного спілкування та ін.), а також позначити власне розуміння психологічного змісту цього феномену.

### II. Постановка завдання

Мета статті – узагальнити погляди на феномен фасиліативності в межах різних наук і концептуальних підходів.

### III. Результати

Аналіз літератури дає змогу констатувати використання терміна фасиліативність у межах багатьох наук. Зокрема, у медицині (неврології, фізіології) фасилітація (полегшення) – це явище, яке "виникає при отриманні нейроном імпульсів, що пройшли ряд різних синапсів, але недостатні кожний окремо для утворення потенціалу дії; тільки їх сумісна дія може призвести до деякої деполаризації мембрани" [22]. Вважається, що нервова фасилітація є важливим джерелом порушень центральної нервової системи, тому фасилітація не повинна сприйматись як стан полегшення чи набуття комфорту. Фактично – це стан, із якого може розпочатись проблема, адже нервова фасилітація являє собою надмірне подразнення імпульсів протягом нервового шляху, що може призвести до подразнення цілих відділів нервової системи [26].

Термін "фасилітація" трактується політичним словом як процес надання допомоги групі у виконанні завдань, вирішенні проблем або досягненні згоди до взаємного задоволення учасників [46].

Фасилітація є психолого-педагогічним феноменом, який органічно вбудовується в освітній процес і налаштовує його на створення сприятливих психоемоційних умов співробітництва в навчанні [41, с. 8]. Інші

дослідники роблять акцент на застосуванні фасилітації у важких навчально-виховних ситуаціях. Зокрема, вважається, що соціально-педагогічна фасилітація є спеціально організованою діяльністю; інтеграцією діяльності суб'єктів освітнього процесу з підвищення продуктивності діяльності дитини в ситуації затруднення [42, с. 65]. У соціальній психології під фасилітацією розуміється підвищення ефективності діяльності малої групи під впливом фасилітатора цих групових процесів [43].

Переважно термін "фасиліативність" та його похідні використовуються у науках, що вивчають певні аспекти взаємодії людей у різних сферах життєдіяльності. У першу чергу це стосується психології, педагогіки, психотерапії тощо.

Перші експериментальні дослідження, які виявили феномен фасиліативності при вивченні впливу наявності групи та групової взаємодії на протікання психічних процесів індивіда та його поведінку, здійснили Н. Триплет (1898), В. Меде (1920), Ф. Олпорт (1924), В.М. Бехтерев (1925). Дослідження Р. Зайонса (1965) показали, що наявність групи підсилює найбільш імовірну для індивіда реакцію. М.М. Обозов експериментально досліджував протилежний прояв фасилітації – явище соціальної інгібіції – придушення, пригнічення психічних функцій під впливом групи [39, с. 210]. За іншими літературними даними вперше фасилітацію було відкрито наприкінці XIX ст. французьким фізіологом Фере, а вже потім детально описано іншими дослідниками цієї проблематики [43]. У спорті також було виявлено явище фасилітації й інгібіції. Це і ситуація, зафіксована спостерігачами на велосипедному треку, коли спортсмен, знаходячись поряд з глядачами, пришвидшував свій рух, навіть якщо це могло зашкодити його перемозі. Дещо подібне було виявлено і у тварин: в присутності собі подібних мурахи швидше риють пісок, а курчата клюють більше зернят тощо [44]. Зафіксовано принципову відмінність прояву фасилітації-інгібіції у випадку інтелектуально простої чи складної діяльності. У разі простої діяльності збільшуються кількісні показ-

ники її реалізації, а за складної – знижується її якісна успішність [43].

Одне з пояснень сутності феномену "фасилітація-інгібіція" знаходимо в теорії відволікання уваги/конфлікту. В її основі лежить розуміння того, що присутність інших людей завжди приваблює нашу увагу, у результаті чого виникає внутрішній конфлікт між прагненнями приділяти увагу іншим людям або приділяти увагу завданню (за відомостями Ш. Тейлора та ін.) [44]. Витоки дослідження феномену фасиліативності в філософії узагальнено нами в одній з попередніх публікацій, тому наразі цієї інформації розглядати не будемо.

У сучасній літературі досить часто використовується термін "соціальна фасилітація". У словнику знаходимо: "соціальна фасилітація (від лат. socialis – суспільний та facilitare – полегшувати) – соціально-психологічний феномен. Підвищення продуктивності діяльності, її швидкості та якості, коли вона здійснюється чи просто в присутності інших людей, чи в ситуації змагання" [38].

Загальним положенням, яке встановили більшість дослідників проблематики фасиліативності, є прояв цього феномену в соціальному середовищі, тому часто використовується термін "соціальна фасиліативність" [2; 42; 43]. Деякі автори (наприклад, Л.І. Тімоніна) вважають за необхідне підкреслювати прояв фасиліативності виключно в соціальному середовищі вживанням терміна "соціальна фасиліативність" [42]. Інші ж використовують термін "фасиліативність" та його похідні [3; 8; 21; 33; 36; 41].

На нашу думку [15], у психології фасиліативність завжди вивчається як якість, що характеризує людину, спрямована на іншого, і виявляється виключно в соціальному середовищі. На цю тезу вказує і ряд дослідників (О.Г. Врубльовська, О.О. Кондрашихіна, К. Роджерс, Н. Роджерс, Г.С. Саваляйнен та ін.), тому схиляємось до невикористання терміна "соціальна фасиліативність" як надлишкового повтору (адже фасиліативність поза соціумом не виявляється), відповідно обираючи для вживання термін "фасиліативність" та його похідні.

Розмежування похідних терміна "фасиліативність" проводила В.Є. Суміна. Зокрема, мова йде про терміни "фасилітація", "фасилітований", "фасилітуючий". "Фасилітований" той, хто піддається фасилітації, стимульований; фасилітуючий – володіє фасилітацією відносно як до себе, так і до іншого, спрямований на розслаблення та самовираження. Фасилітаційний – володіє фасилітацією, або ж під цим терміном розуміється її застосування [41, с. 4].

Розрізнати феномени фасилітації та персоналізації закликають нас деякі дослідники. Їхню принципову відмінність вони вбачають у тому, що за персоналізації відбувається актуалізація образу конкретного "значущого іншого", а за фасилітації актуа-

лізується лише сам факт присутності іншого, не значущого як конкретної особистості [43; 44]. Таке розуміння фасиліативності є досить спрощеним і не відображає його многогранності: досить часто феномен фасилітації включає і персоналізацію, а зазначений погляд на фасилітацію характерний лише для перших експериментальних досліджень у сфері фізіології, соціальної психології тощо.

Фасиліативність часто розглядається у контексті поняття здібності – до певного виду діяльності, впливу, спілкування та ін. (О.Г. Врубльовська, О.О. Кондрашихіна та ін.). О.Г. Врубльовська розуміє здібність педагога до фасилітуючого спілкування як "іманентну якість особистості, яка дає змогу здійснювати педагогічну взаємодію як надишаючу вихованця на інтенсивну, усвідомлену духовно-моральну самозміну та самодобудову згідно з особистісно-пріоритетними смислами життєдіяльності й актуалізуючи тим самим процеси його спрямованого та продуктивного саморозвитку" [6, с. 86–87]. О.О. Кондрашихіна визначає здібність до фасилітаційних впливів як "складну синтетичну систему особистісних особливостей (властивостей та якостей), які, будучи детерміновані гуманістичними, духовними цінностями, дають змогу найбільш продуктивно сприяти просуванню клієнта на шляху усунення негативних, дефіцитарних станів та переходу до особистісного зростання, підвищення рівня внутрішньої свободи, розвитку" [19, с. 45].

Правомірно підкреслити необхідність розгляду в проявах фасиліативності ціннісно-сислового стрижня, мотиваційного аспекта, тому що здібності до фасилітації пов'язані із цінністю її здійснення, наявністю у впливі розвивального смисла (інакше ця здібність впливати на іншу людину може використовуватися з інгібітною метою). Саме ця думка простежується у загальній психології, коли акцентується зв'язок здібностей зі спрямованістю особистості. Крім того, здібності – індивідуальні особливості людини, які є суб'єктивними умовами здійснення тієї чи іншої діяльності (чи декількох її видів) – фасилітація ж виявляється у різних сферах життєдіяльності, видах діяльності. Можливо, розгляд фасиліативності в контексті теорії здібностей більш органічний крізь призму діяльнісного підходу. Саме в такому контексті вивчається фасилітація Р.С. Димухаметовим [10] і визначається ним як усвідомлена та цілеспрямована діяльність; як явище, властиве викладачу; як специфічний вид діяльності педагога в андрогогічній моделі навчання.

Фасиліативність визначалась також як властивість особистості (М.Й. Казанжи, О.П. Саникіна [15]). Однак, відзначимо, що прояви фасиліативності не є настільки цільними, неперервними, постійними – вони дискретні, неоднакові, неповторні. Адже в буденному житті існує безліч ситуацій, у яких

фасиліативність як властивість особистості повинна була б виявитися "за означенням", а в дійсності цього не відбувається, тому термін "властивість особистості" у методологічному сенсі має широке застосування відносно фасиліативності, а його вживання у психологічному значенні вимагає більшої коректності.

Наразі терміном "фасиліативність" ми позначаємо психологічну якість людини, яка є проявом її фасиліативного потенціалу [16]. Введення поняття "фасиліативний потенціал" дає змогу більш точно підійти до вивчення психічної реальності, яка стоїть за цими термінами. Розгляд фасиліативності як прояву властивості особистості дав можливість підкреслити деяку усталеність цієї характеристики. Водночас потрібно констатувати, що властивість особистості – це "рід психічних явищ, які відрізняються від короточасних психічних процесів і психічних станів більшою стійкістю, хоча і піддаються формуванню в процесі виховання та перевиховання. Стійкість властивостей особистості – не в їх неперервності, а в однаковості при повторних проявах..." [28, с. 127]. Однак багато психотерапевтів відзначали, що, незважаючи на техніки, прийоми тощо, які застосовуються у фасиліативній взаємодії з клієнтом, кожна психотерапевтична зустріч неповторна, тому питання "однаковості в повторях" відносно фасиліативності є дещо дискусійним.

Отже, фасилітація розглядалась як: феномен відносин, зокрема, гуманних між учителем і школярем (А.В. Хоменко); фасилітативна взаємодія (І.Н. Авдєєва, С.О. Борисюк, А.В. Хоменко); сила впливу на об'єкт, підтримуючий стиль соціальних відносин (М.А. Амінов, М.В. Молоканов); складова синдрому стану особистісної готовності для практичних психологів-професіоналів (І.Т. Богдан, Б.П. Яковлєв); особливий стиль спілкування між фасилітатором та фасилітованим (І.Я. Пундик); специфічна функція педагогічного спілкування (В.Є. Суміна); фасилітативна спрямованість (О.А. Маслова); мотивувальна та стимулювальна сила особистісного розвитку (І.Я. Пундик); особливі умови, що спонукають до продуктивного самовдосконалення (О.В. Фісун); допомога в набутті й аналізі знань (Ф. Бурнард); готовність педагога до здійснення фасилітативної діяльності (Н.В. Носова). Вивчались також фасилітуючі умови (К. Роджерс, Н. Роджерс, В.Є. Суміна), особливості фасилітатора (Д. Бюджеталь, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл).

Якщо розглядати феномен "фасиліативність" з погляду теоретико-методологічних засад його вивчення, то в основному фасиліативність досліджувалась як здібність або як компонент здібностей до певної діяльності (М.А. Амінов, О.І. Власова, О.Г. Врубльовська, О.І. Дімова, О.О. Кондрашихіна, М.В. Молоканов), як властивість особистості (М.Й. Казанжи, О.П. Саннікова), як спе-

цифічна діяльність (Р.С. Димухаметов, О.А. Маслова, Н.В. Носова, Г.С. Саволайнен, В.Є. Суміна), як особистісна риса, якість (І.В. Жижина, К. Роджерс), як специфічне спілкування, форма взаємодії (С.О. Борисюк, О.Г. Врубльовська, В.Є. Суміна). Дослідження також базувались на основних положеннях особистісно орієнтованого підходу (В.Є. Суміна). Вивчались усталені характеристики фасиліативності (М.Й. Казанжи) й особливості фасилітації як процесу (Ф. Бурнард), особливості формування (розвитку) фасиліативності (С.О. Борисюк, О.І. Дімова, І.В. Жижина, О.О. Кондрашихіна, О.А. Маслова, О.В. Пушкіна, В.Є. Суміна, О.Н. Шахматова) тощо.

Переважну кількість досліджень присвячено вивченню фасиліативності (особливо це стосується педагогіки, навіть визнано актуальним інституалізацію особливої галузі педагогіки – фасилітативної [35, с. 160]), але наявні праці, у яких вивчається якість протилежна фасиліативності – інгібітність. О.В. Поддьяков [29] досліджував протидію в навчанні як прояв інгібітності. У зазначеній феноменології автор виділяє три ситуації: навчання тому, що суперечить бажанням, інтересам, намірам людей; створення перепон у набутті знань, вмінь і навичок; використання процесу та результатів навчання інших людей з метою, що суперечить їх власним намірам [29, с. 119].

У психології виділяється ряд видів фасиліативності. Фасиліативність виявляється у певній діяльності, тому виділяються ідентичні найменуванню діяльності назви видів фасиліативності. Здебільшого мова йде про педагогічну або соціально-педагогічну фасилітацію.

Так, Л.І. Тімоніна вводить поняття "соціально-педагогічна фасилітація" та визначає її як соціальну фасилітацію, що виявляється у педагогічній взаємодії. Оскільки фасилітація є феноменом, що пов'язаний зі взаємодією людей, то автор відзначає необхідність вживання терміна "соціально-педагогічна фасилітація" [42]. Г.С. Саволайнен під педагогічною фасилітацією розуміє "позитивний вплив учителя на учня, групу учнів, клас з метою створення емоційно сприятливої атмосфери, підвищення впевненості учнів у своїх силах, стимулювання та підтримання у них потреби в самостійній продуктивній діяльності" [36, с. 98]. І.Я. Пундик визначає педагогічну фасилітацію як "функцію стимулювання, ініціювання і заохочення саморозвитку та самовиховання учнів у процесі навчальної діяльності за рахунок взаємодії педагога та учня, їх особливого стилю спілкування й особливостей особистості педагога" [31, с. 119]. О.А. Галіцян визначає педагогічну фасилітацію, як "специфічний вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприя-

ти її особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допомагаючого, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри" [7].

Виховувальна взаємодія (за А.В. Хоменко) має фасилітуючий характер, якщо вона "надихає учнів на активне виявлення таких особистісних установок та індивідуальних якостей, які найповніше розкривають їх творчий потенціал, соціальну "значущість" для інших, реалізують ціннісний аспект самоствердження в контексті загальнолюдської та національної культури" [50]. І.В. Жижина визначає педагогічну фасилітацію як "складене інтегративне утворення, розвиток якого зумовлено індивідуально-типологічними та соціальними факторами життєдіяльності вчителів" [12, с. 46]. С.О. Борисюк визначає педагогічну фасилітацію як форму взаємодії, яка базується на засадах гуманізму, толерантності, полісуб'єктності, довіри і забезпечує гуманізацію навчально-виховного процесу [3].

М. Боуен вживає термін "терапевтична фасилітація". П.В. Лушин увів у науковий обіг поняття "екопсихологічна фасилітація" (екофасилітація), що розуміється як "недирективне керування саморозвитком особистості", "процес толерування невизначеності", "створення атмосфери екологічного ставлення до дійсності", "рух смислів чи перехідних форм в умовах кризи", "підтримання ритму саморозвитку певної психічної чи соціальної екосистеми" [52].

Для повного розгляду термінологічних визначень фасиліативності як психологічного феномену доречно зупинитись на феноменах, прояви яких близькі до фасиліативних (можуть перетинатись або збігатися). У першу чергу слід зосередитись на аналізі таких понять, як "альтруїзм", "допомога", "допомагаюча (просоціальна) поведінка", їх похідних і різновидах.

Х. Хекхаузен розуміє під наданням допомоги, поведінкою альтруїстичною чи просоціальною будь-які дії, що спрямовані на благополуччя інших людей [49, с. 443]. Більш деталізовано підходить до розмежування цих понять С.К. Нартова-Бочавер. Учена вважає, що альтруїстична поведінка передбачає відмову від власних інтересів на користь інших людей, цілковиту самопожертву, а допомагаюча поведінка передбачає врахування потреб іншої людини, сприяння їй, при цьому можуть дещо відтіснятись власні проблеми [25, с. 56]. Отже, і та, і інша форми поведінки спрямовані на благополуччя іншого, але різною мірою враховують інтереси та потреби особистості – суб'єкта допомоги.

М.М. Наконечна досліджувала допомогу іншому як засіб розвитку особистості. А допомога іншому розглядається нею як взає-

модія з ним, що здійснюється з метою "1) полегшення його страждання; 2) сприяння його розвитку, розкриттю потенціалу його здібностей" [24, с. 84]. Не включений у перелік випадок допомоги не для полегшення страждання чи сприяння розвитку (хоча і те, і інше може привести (або ж ні) до розвитку). Відповідно, допомогу в сприянні розвитку іншого, розкриття потенціалу його здібностей можна трактувати як фасиліативність.

О.Б. Старовойтенко відзначає, що допомога, посередництво інших у набутті особистістю власного "Я" можна визначити як виховання особистості. Мова йде про духовний вплив – «розвивальну взаємодію інших (іншого), які прийняті та перетворені особистістю в істотні риси і способи існування власного "Я"» [40, с. 96].

Часто фасиліативність правомірно пов'язують із наданням допомоги іншій людині, однак слід зауважити, що фасиліативність – це допомога, яка передбачає сприяння розвитку іншої особистості (і лише частково може включати такі види допомоги як допомога в скрутному становищі, біді та ін.).

Таким чином, через розгляд генезису фасиліативності можна припустити, що так звана "проста" допомога є в історичному контексті розвитку людства на перших його щаблях зародковим вираженням фасиліативності. Трансформація людства передбачала більш складні психічні утворення – одним з яких є фасиліативність. Тільки в розвинутому суспільстві головна увага зосереджується не на намаганні нагодувати народ, вгамувати політичні та соціальні чвари та ін., а на сприянні розвитку потенціалу, закладеного в кожному члені суспільства. Співзвучні думки знаходимо в працях А. Бергсона. Більш детально питання співвідношення фасиліативності із зазначеними феноменами проаналізовано нами раніше [14].

Фасиліативність, точніше, фасилітація, часто розглядалась дослідниками як процес або спосіб (технологія, модель, функція тощо) розвитку іншої людини, сприяння її особистісному зростанню. Особливо широко використовується таке розуміння фасилітації в педагогічній та психотерапевтичній практиці. Як приклад можна навести працю О.А. Філозопа, у якій фасилітація особистісної адаптованості проводилась за допомогою творчого самовираження людей іншої дорослості [47]. У цьому контексті доцільно також зупинитись на поглядах Р.С. Димухаметова відносно розуміння фасилітації як "прогностичної "ініціююче-резонансної" інноваційної моделі управлінських відносин у синергетичному процесі підвищення кваліфікації вчителя, яка спирається на розуміння того, що сукупність явищ (в природі та суспільстві) являє собою складно організовану систему й орієнтує управління на використання законів самоорганізації" [11]. О.Ю. Комарова в технологію психолого-

педагогічної фасилітації подолання труднощів і складнощів мовних тестів включає процедуру операціоналізації переборення труднощів і процедури аналізу завдань для подолання складності [18, с. 8].

Фасилітація розглядається як *техніка* (чи *технологія*) найчастіше поряд з модерацією, медіацією. Розглянемо їх відмінності, що виявляються у процесі практичного застосування цих термінів.

Основним інструментом модерації є візуалізація процесу прийняття рішення (фасилітація цього не передбачає). Цілі модерації та фасилітації подібні – пошук рішення, але при фасилітації тренер знає відповідь на запитання, до якого дійде група, а модератор – нейтральна людина. І в модерації, і в фасилітації відбувається залучення усіх учасників у процес обговорення. Правильна модерація – це і є груповий або командний коучінг. Медіація найчастіше використовується для примирення сторін, мета відмінна від фасилітації чи модерації. Медіатор не нав'язує рішення, його завдання – щоб сторони дійшли оптимальної для усіх сторін згоди [45]. Тобто, медіація – це переговори, побудовані посередником-медіатором таким чином, що сторони самостійно доходять до взаємовигідної згоди [45].

Виділяється алгоритм фасилітації: 1) визначення мети, яку потрібно досягти; 2) збір ідей, визначення проблеми; 3) формування робочих груп; 4) проробка теми [45]. В.Д. Потапова не зосереджується на етапах самої фасилітації, але відзначає значущість фасилітації як заключної ланки – надання дієвої допомоги людині, яка першопочатково може детерминуватись емпатійними переживаннями, обдумуванням положень іншого тощо [30]. П.В. Лушин також виділяє фасилітацію як один з етапів навчання за участю вчителя-фасилітатора [20]. Соціальна фасилітація як процес, на думку соціальних психологів (Д. Майерс), вміщує такі складові: присутність інших – оцінювання індивідуального внеску – боязнь оцінки і відволікання уваги – збудження – соціальна фасилітація. А коли людину не можна оцінити чи зробити відповідальною, більш імовірна соціальна ланка (тобто інгібіція).

Р.С. Димухаметов зосереджується на виділенні й аналізі атрибутів фасилітації – це діяльність, суб'єкт, функція, мотив, мета, спосіб, предмет, метод, засоби, результат [10], та вважає фасилітацію технологією управління специфічною андрогогічною педагогічною системою [10].

Виділяються також поняття, які можуть описувати різні аспекти феномену фасилітативності. Зокрема, виділяється поняття "фасилітаційна компетентність" (Г.С. Саволайнен, 2006), яке розуміється як "система знань у галузі педагогічної фасилітації; усвідомлення значущості фасилітаційної діяльності вчителя в освітньому процесі; володіння методами та прийомами здійснення фасилітаційної діяльності та наявність по-

зитивного досвіду такої діяльності" і входить у структуру соціокультурної компетентності вчителя [36, с. 98]. О.А. Маслова зосереджується на вивченні фасилітативної спрямованості педагога, яка трактується як "позитивне ставлення до дитини, до себе та діяльності, що виявляється у створенні умов для продуктивної освіти та безпечного розвитку всіх суб'єктів професійно-освітнього процесу за рахунок особистісно орієнтованого стилю спілкування та діяльності" [21].

На думку дослідників, фасилітатором може бути вчитель, консультант, батьки, менеджер з персоналу, друг, зрештою – будь-яка людина (А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Н. Роджерс та ін.). Водночас встановлено, що фасилітативність виявляється у різних сферах життєдіяльності, особливо вивчено фасилітативність у сфері педагогічної діяльності.

Нами введено поняття "сфера фасилітативності" та виділено основні сфери прояву фасилітативності: 1) навчання та виховання; 2) сімейний побут; 3) дружні відносини; 4) психотерапія і консультування; 5) професійні відносини; 6) загальнолюдські відносини. Позначені сфери фасилітативності виділені досить умовно, оскільки людина може одночасно реалізовувати себе в декількох із них, однак такий поділ є доцільним, тому що кожна являє собою самостійну об'єктивну життєву реальність [13].

У літературі наявна велика кількість описів носія фасилітативних якостей – фасилітатора. Цей опис часто супроводжується аналізом функцій фасилітатора, як наслідок – можна більш деталізовано виділити функції фасилітативності. Зокрема, фасилітатор надає допомогу в досягненні цілей, самопізнанні, самовизначенні, самореалізації [11], сприяє неперервному процесу учіння, розділяє відповідальність за процес учіння, надає свій досвід і знання як ресурси учіння тощо [33], створює безпечне оточення, підгрунтя, тобто умови фасилітації [34], забезпечує осмислене учіння [35].

Незважаючи на те, що основною функцією фасилітативності є сприяння розвитку іншої людини, можна більш диференційовано виділити її функції, підкреслюючи, що всі вони спрямовані на виконання однієї глобальної функції – сприяння, допомога в розвитку людині. К. Роджерс [33] зазначав, що фасилітація – процес обопільний. Люди, які підтримують інших, самі отримують підтримку. Сприяння розвитку іншої людини – фасилітативність (спрямована на іншого), але виявляється також і в розвитку самого фасилітатора, тобто спрямована на себе. О.О. Маєр, Г.В. Межина, С.Я. Ромашина зазначають, що фасилітація є зоною потенціального розвитку кожного, за умови взаємного розвитку [35]. Фасилітація є двостороннім процесом взаємовпливу суб'єктів взаємодії [51]. Г.В. Межина відзначає, що обсяг фасилітативного впливу вчителя не

залишається на одному рівні, а скорочується за рахунок взаємофасилітації та самофасилітації учнів [23, с. 205]. Цей уже відомий постулат щодо двосторонньої спрямованості фасиліативності також можна прослідкувати і в її функціях.

Внаслідок аналізу літератури доцільно виділити такі функції фасиліативності.

1. *Комунікативна*, яка виявляється у створенні та (або) підтриманні доброзичливої атмосфери спілкування, ефективної комунікації між людьми, наявності (або розвитку) психологічних умінь сприймання, розуміння іншого, навичок вербального та невербального спілкування (О.Г. Врубльовська, О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, С.Я. Ромашина, О.Б. Старовойтенко, В.Є. Суміна). Адже духовні впливи пробуджують, змінюють та розвивають життєві відносини особистості [40]. В.Є. Суміна виділяє як функцію фасилітації створення доброзичливої атмосфери спілкування, розвиток таких психологічних умінь, як розуміння настрою, характеру партнера, експресії та ін. [41, с. 3]. О.О. Маєр, Г.В. Межина, С.Я. Ромашина вважають, що завданням фасилітації є допомога в знаходженні гармонії у відносинах із групою та собою [35].

2. *Ціннісно-сміслова* виявляється у трансформації смислової сфери особистості, системи її ціннісних орієнтацій із превалюванням гуманістичних цінностей, поваги до способу буття людини (О.Г. Врубльовська, О.О. Кондрашихіна, Н. Роджерс та ін.). Цінності, установки і сам спосіб буття фасилітатора створює умови, за яких людина може відважитись на емоційний ризик – здійснити подорож у країну автентичності [34, с. 65].

3. *Адаптивна* виявляється у соціалізації людини, включенні її в соціальні відносини, пристосуванні до соціальних умов (В.А. Бартьєв, К. Роджерс, О.А. Філозоф та ін.).

Ця функція фасиліативності досліджувалась нами емпірично за участю студентів-іноземців, які проходять адаптацію до іношомовного середовища – цей період життя характеризувався ними як досить напружений і важкий. Основну вибірку дослідження можна поділити на три групи: 1) місцеві студенти; 2) студенти з Турції, Китаю та Туркменістану, які навчаються в університеті й адаптуються до абсолютно нових умов; 3) студенти-іноземці, які зараз навчаються або вже закінчили ВНЗ, взяли шлюб з українками, у деяких сім'ях уже є діти [17].

Як основні методи було обрано спостереження, бесіду та тестування. У результаті експериментальної роботи встановлено, що поведінка представників групи студентів-іноземців характеризується відокремленістю, дотриманням своїх релігійних традицій, спілкуванням переважно зі "своїми", рідною мовою та ін. Такий тип поведінки часто не дуже продуктивний, тому що виключно формальне спілкування з місцевими студента-

ми призводить до поганого опанування російської мови.

Однак навіть у цій групі виділяються студенти-іноземці, які активно спілкуються з місцевими студентами, тому непогано володіють російською мовою, що надає їм широкі можливості не тільки для спілкування, а й для навчання (це підтверджується оцінками). Причому, початковий рівень оволодіння мови був приблизно однаковий.

Додаткове вивчення цього фактора за участю місцевих студентів показало, що особливу роль відіграла не тільки досить велика кількість іноземців у навчальній групі (10 осіб), а особлива атмосфера, пануюча в групі. Встановлено, що у більшості студентів усі показники фасиліативного потенціалу на високому рівні. Саме вираженістю фасиліативності учасників навчальної групи (умінням підтримувати, сприяти, провокувати та ін.) можна пояснити ефективну адаптацію й успішне навчання студентів-іноземців, що входять до неї.

Отриманий результат є досить вагомим, тому що відкриває нові можливості допомоги молоді у важких життєвих ситуаціях. Перебування "поряд" людини з розвинутим фасиліативним потенціалом може успішно замінити психологічний супровід. Основним фактором фасиліативності соціального середовища є присутність у групі фасиліативних особистостей. Отримані дані можна враховувати при комплектації навчальних груп: місцеві студенти з високим рівнем фасиліативного потенціалу можуть становити значну частину групи і формувати таким чином фасиліативне середовище для студентів-іноземців (створюється потужний поштовх особистісного розвитку). Адже дуже важливо, щоб поряд перебували не просто дружелюбні, чуйні, добрі люди, а щиро зацікавлені в особистісному розвитку оточення та з вираженим умінням фасиліативно впливати на інших.

Звичайно, не тільки фасиліативні якості оточення є ключовим фактором у процесі адаптації, однак їх вага роль безсумнівна. Вплив фасиліативного середовища може бути навіть більш потужним, оскільки він є непростю сумою фасиліативних можливостей окремих членів групи, а акумулює складну групову фасиліативну енергію.

Узагальнення результатів дослідження полікультурних студентських сімей (третя, порівняно невелика, група досліджуваних) дає можливість побачити ще одну грань (функцію) фасиліативності. Більш толерантну, продуману поведінку демонструють чоловіки з розвинутою фасиліативністю. Вони не тільки не створюють перепон, а навпаки – заохочують прагнення дружини займатись улюбленою справою, пишаються її досягненнями, не нав'язують їй своїх уявлень щодо прийнятної соціальної поведінки жінки. Бесіди з такими подружніми парами показали, що взаємна любов тісно перепле-

тена з прагненням розвивати все краще в супутнику життя (як тут не пригадати розуміння любові Е. Фроммом). Отже, емпірично підтверджено наявність ще однієї функції фасиліативності – сприяння самореалізації.

4. *Самореалізаційна* виявляється в актуалізації прихованих ресурсів, розкритті можливостей, здатності виявити себе, свої знання, вміння та навички (О.В. Гур'янова, О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, Н. Роджерс, С.Я. Ромашина, В.Є. Суміна та ін.). Поняття "фасилітатор", "садівник", "психотерапевт" Н. Роджерс використовує як взаємозамінні та вважає, що фасилітатор створює оточення, своєрідний контейнер, у якому люди можуть актуалізувати свій потенціал [34]. В.Є. Суміна виділяє як функцію фасилітації сприяння самоактуалізації і подальшому особистісному розвитку [41].

5. *Творча* – стимулювання творчих здібностей людини, створення нею нових об'єктів (О.В. Гур'янова, Т.Б. Князева, О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, Н. Роджерс, С.Я. Ромашина). Н. Роджерс порівнювала стимуляцію творчого процесу з оброблянням родючого ґрунту: "Ми приділяємо увагу всьому тому, що сприяє зростанню, і дозволяємо кожній рослині розвиватися у своєму власному темпі" [34, с. 65]. Фасилітація є засобом створення творчого освітнього середовища [35].

6. *Егозахисна* – полягає в збереженні внутрішнього світу людини, її ціннісно-сміслової сфери та ін. (О.О. Маєр, А. Маслоу, Г.В. Межина, Р. Мей, К. Роджерс, С.Я. Ромашина).

7. *Проектувальна* виявляється у плануванні людиною нових завдань, постановці віддалених перспектив для реалізації (О.О. Маєр, Г.В. Межина, С.Я. Ромашина та ін.).

8. *Рефлексивна* виявляється в усвідомленні, критичному аналізі, переробці інформації, її адекватній інтерпретації (О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, С.Я. Ромашина, О.Б. Старовойтенко та ін.). Фасилітація сприяє готовності та можливості відшукувати, вибирати, переробляти інформацію, необхідну для вирішення певних завдань [35, с. 163].

9. *Емоційна* виявляється у підтриманні позитивного емоційного налаштування людей (О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, С.Я. Ромашина та ін.). Фасилітативна функція полягає в забезпеченні психологічного настрою [35], емоційної підтримки [33]. Експериментальні дослідження свідчать, якщо батьки ставляться до дитини емоційно тепло, то такі діти демонструють більш високу самоповагу, краще взаємодіють з іншими, мають вищі соціальні досягнення та ін. [33, с. 378].

10. *Регуляційна* виявляється у внесенні коректив у поведінку, стиль життя, плани, дії. Зокрема, досить часто в контексті регулятивної функції вчені вказують на стимулювання

або на стримування (О.О. Маєр, Г.В. Межина, К. Роджерс, С.Я. Ромашина та ін.).

Фасилітатор, за необхідності, здійснює консультативну, стимулювальну, оцінно-корегувальну, контрольну функції, чим забезпечує умови для самокерування, саморегуляції пізнавальної активності фасилітованого, зміни репродуктивної на продуктивну діяльності тощо [35]. Фасилітація забезпечує вміщення учня у позицію суб'єкта взаємодії, що передбачає здійснення вільного вибору, прийняття відповідальності за свій вибір – саме в цих умовах учень має можливість і відчуває необхідність у саморегуляції своєї діяльності [23, с. 205].

Отже, фасиліативність (без безпосереднього вживання цього терміна) вивчалась у межах філософії (А. Бергсон, М. Бердяєв, Дж. Мілль, Сократ, В. Соловйов, А. Уотсон та ін.); фізіології (В.М. Бехтерев, Фере); різних галузях психології, зокрема, соціальної (Р. Зайонс, Ларсон, Д. Майєрс, Д. Майклз, В. Меде, М.М. Обозов, Ф. Олпорт, Тревіс, Н. Триплет, П. Хант, Д. Хіллеррі); загальної психології (М.Й. Канзанжи), педагогічної та вікової психології (О.Г. Врубльовська, О.О. Кондрашихіна), психотерапії та психологічного консультування (М. Боуєн, Ф. Бурнард, К. Роджерс, Н. Роджерс); педагогіки (І.Т. Богдан, Л.М. Вавилова, О.А. Галіцян, О.В. Гур'янова, Р.С. Димухаметов, О.І. Дімова, О.В. Козіна, І.Ю. Кузнецова, О.О. Маєр, Г.В. Межина, І.Я. Пундик, С.Я. Ромашина, Л.І. Тімоніна, О.В. Фісун, О.Н. Шахматова, Б.П. Яковлев) та ін. або ж на перетині різних наук, наприклад, філософії, психології та педагогіки (О.М. Поддьяков) тощо.

#### IV. Висновки

У дефініції фасиліативності дослідниками по-різному розставлялись акценти – на створенні фасиліативних умов, наявності у фасилітатора специфічних якостей, на самому процесі розвивальної взаємодії тощо. Незважаючи на розбіжності у проаналізованих визначеннях, спільним є акцент на розвивальному впливі на іншу людину, тому вважаємо, що фасиліативність – це сприяння, допомога в розвитку іншої особистості.

Проаналізувавши визначення фасиліативності, надані в межах різних наук і концептуальних підходів до вивчення цього феномену, нами було введено поняття (і, відповідно, теоретична модель) фасиліативного потенціалу особистості [16]. Фасиліативний потенціал – це особистісне утворення, за допомогою якого можна цілісно, інтегрально в загальному вигляді описати мотиви прояву фасиліативності та фасиліативні здібності людини, тобто фасиліативний потенціал є відображенням системної організації власне фасиліативного в людині, а основною формою його прояву є феномен фасиліативності. Це було зроблено для узгодження тонкощів у термінологічному позначенні феномену фасиліативності, адже:

1) фасиліативний потенціал містить фасиліативні здібності; 2) актуалізуючись фасиліативний потенціал виявляється як фасиліативність особистості; 3) фасиліативний потенціал може виявлятися у різних видах діяльності, пов'язаній зі взаємодією між людьми; 4) залежно від частоти, повторюваності та інших характеристик, прояви фасиліативного потенціалу в окремих випадках можна розглядати як властивість особистості; 5) прояви фасиліативного потенціалу мають певну стадіальність, етапи, тобто певні динамічні характеристики, що вказує на можливість вивчення фасиліативності як процесу.

У результаті аналізу літератури можна виділити декілька основних понять і, відповідно, моделей фасиліативності: фізіологічну, філософську, релігійну, психологічну, педагогічну, психотерапевтичну тощо. Особливості філософської та релігійної наведено в одній з попередніх публікацій. Відносно інших моделей, зазначимо, що психологічна набуває всі зазначені (за виключенням фізіологічної), оскільки психологічне визначення фасиліативності ширше й узагальнює більше коло психічної реальності (зокрема, прояв у різних видах діяльності).

Виділено й описано багатогранність функції фасиліативності, яка виявляється у комунікативній, ціннісно-смісловій, самореалізаційній, творчій, егозахисній, проєктувальній, рефлексивній, емоційній, регуляційній гранях та їх поєднаннях. Усі вони спрямовані на виконання однієї глобальної функції – сприяння, допомога в розвитку людини. Виділення граней функції фасиліативності дає змогу глибше пізнати цю досить широку та багатоаспектну функцію.

Сприяння розвитку іншої людини – фасиліативність (спрямована на іншого), а також виявляється у розвитку самого фасилітатора, тобто спрямована на себе. Цей уже відомий постулат щодо двосторонньої спрямованості фасиліативності також простежується в її функціях.

Розгляд інших феноменів, пов'язаних із фасиліативністю, показав, що фасиліативність можна розглядати як один з різновидів допомоги, просоціальної, альтруїстичної поведінки. Характерною відмінністю фасиліативності є її основна функція – сприяння розвитку особистості.

Аналізуючи генезис фасиліативності, можна припустити, що так звана "проста" допомога в історичному контексті розвитку людства на перших його щаблях є зародковим вираженням фасиліативності.

Зазначимо, що кожний із наведених поглядів описує частину психічної реальності під назвою "фасиліативність" і має право на існування, оскільки різне розуміння цього феномену було вихідною позицією в багатьох дослідженнях (отже, кожне розуміння має евристичну цінність), використовуючи різне теоретичне розуміння як вихідну точку, були отримані важливі для практики

емпіричні результати (що свідчить про практичну цінність різних підходів) тощо. Введені нами поняття "фасиліативний потенціал", "сфера фасиліативності" та ін. сприяють інтеграції існуючих доробок та поясненню нюансів, які раніше залишались поза теоретико-методологічним обґрунтуванням.

### Список використаної літератури

1. Авдеева И.Н. О возможности использования краткосрочной психотерапии в фасилитативной педагогической практике / И.Н. Авдеева // Журнал практикующего психолога. – 2009. – Вып. 15. – С. 173–189.
2. Аминов Н.А. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов / Н.А. Аминов, М.В. Молоканов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1. – С. 74–83.
3. Борисюк С.О. Развитие способности до фасилитативной взаимодействия у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу / С.О. Борисюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 5. – С. 180–182.
4. Бурнард Ф. Тренінг міжличностного взаимодействия / Ф. Бурнард. – СПб. : Питер, 2002. – 304 с.
5. Власова О.І. Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей : автореф. дис. докт. психол. наук / О.І. Власова. – К., 2006. – 45 с.
6. Врублевская Е.Г. Развитие способности педагогов к фасилитирующему общению : учебное пособие / Е.Г. Врублевская. – Хабаровск : Колорит, 2001. – 182 с.
7. Галицан О.А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/galican.htm>.
8. Гур'янова О.В. Використання творчої педагогічної взаємодії на заняттях із технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/soc\\_gum/znpbdpu/Ped/2011\\_3/Curj.pdf](http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/soc_gum/znpbdpu/Ped/2011_3/Curj.pdf).
9. Димова О.И. Педагогические условия развития способности к фасилитирующему взаимодействию у будущих учителей : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О.И. Димова. – Хабаровск, 2002. – 22 с.
10. Димухаметов Р.С. Фасилитация как специфическая педагогическая деятельность в андрогогической модели обучения [Электронный ресурс] / Р.С. Димухаметов. – Режим доступа: [http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus\\_readme.php?ubaction=showfull&id=1286643648&archive=&start\\_from=&ucat=&](http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?ubaction=showfull&id=1286643648&archive=&start_from=&ucat=&).
11. Димухаметов Р.С. Фасилитация как функция творчества методиста Института повышения квалификации [Электронный ресурс] / Р.С. Димухаметов. – Режим до-



- ступа: <http://www.fan-nauka.narod.ru/2008-1.html>.
12. Жижина И.В. Психологические особенности развития фасилитации педагога : дисс. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / И.В. Жижина. – Екатеринбург, 2000. – 153 с.
  13. Казанжи М.И. Основні сфери фасилітації / М.И. Казанжи // Современные направления теоретических и прикладных исследований 2010 : междунар. научно-практическая конференция, Одесса, 15–26 марта 2010 г. – Одесса : Черноморье, 2010. – Т. 22: Педагогика, психология и социология. – С. 66–69.
  14. Казанжи М.И. Проблемы дослідження мотивації допомоги / М.И. Казанжи // Міжнар. наук.-практ. конференція: психологія особистості: теорія, досвід, практика, Одеса, 25–26 вересня, 2009 р. – Наука і освіта. – С. 112–116.
  15. Казанжи М.И. Психологічні особливості фасиліативності як властивості особистості : дис. на здобут. вчен. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.01 "Загальна психологія, історія психології" / М.И. Казанжи. – Одеса, 2006. – 252 с.
  16. Казанжи М.И. Фасиліативний потенціал як основа фасиліативних проявів людини / М.И. Казанжи // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2009. – № 3. – С. 91–99.
  17. Казанжи М.И. Фасиліативный потенциал социальной среды как один из факторов успешной адаптации молодежи в поликультурном жизненном пространстве / М.И. Казанжи // Молодежь в современном обществе: проблемы и решения : междунар. научно-практ. конференция, Россия, Псков, 30 сентября – 2 октября 2010 г. – Псков : ПГПУ им. С.М. Кирова, 2010. – С. 67–69.
  18. Комарова Е.Ю. Психолого-педагогическая фасилитация преодоления трудности и сложности языковых тестов : автореф. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая психология", 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания" / Е.Ю. Комарова. – Тамбов, 2012. – 23 с.
  19. Кондрашихина О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : дис. на здобут. вчен. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О.О. Кондрашихина. – Київ, 2004. – 239 с.
  20. Лушин П.В. Психология личностного изменения / П.В. Лушин. – Кировоград : Имэкс ЛТД, 2002. – 360 с.
  21. Маслова Е.А. Условия формирования фасилитативной направленности у студентов педагогического колледжа [Электронный ресурс] / Е.А. Маслова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/101-5534>.
  22. МЕДИНФА. Медицинская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://medinfa.ru/terms/15/4652/>.
  23. Межина А.В. Формирование эмоционально-волевой саморегуляции учащихся на основе фасилитации / А.В. Межина // Образование и саморазвитие. – 2009. – № 5 (15). – С. 202–207.
  24. Наконечна М.М. Психологічні аспекти формування схильності допомагати іншому / М.М. Наконечна // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі]. – Київ ; Ніжин, 2008. – Т. 10. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 84–87.
  25. Нартова-Бочавер С. Психология личности и межличностных отношений / С. Нартова-Бочавер. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 416 с.
  26. Нервная фасилитация [Электронный ресурс] // Мудрость тела. – Режим доступа: <http://mudrosttela.ru/291/>.
  27. Носова Н.В. Особистісні детермінанти гуманізації взаємин у педагогічному процесі : автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Н.В. Носова. – К., 2007. – 18 с.
  28. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования / К.К. Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.
  29. Поддьяков А.В. Философия образования: проблема противодействия / А.В. Поддьяков // Вопросы философии. – 1999. – № 8. – С. 119–128.
  30. Потапова В.Д. Гуманістична спрямованість розвитку професійного психолога / В.Д. Потапова. – Донецьк, 2000. – 131 с.
  31. Пундик И.Я. Фасилитирующая функция педагогических технологий в деятельности преподавателя вуза / И.Я. Пундик. – Ярославский педагогический вестник. – 2009. – № 2 (59). – С. 119–123.
  32. Пушкина О.В. Образовательная среда как основополагающее условие фасилитации профессионального самоопределения учащихся : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / О.В. Пушкина. – Томск, 2012. – 23 с.
  33. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
  34. Роджерс Н. Фасилитация творчества / Н. Роджерс // Вопросы психологии. – 2007. – № 6. – С. 64–73.
  35. Ромашина С.Я. Фасилитативная педагогика (к постановке проблемы) / С.Я. Ромашина, А.А. Майер, А.В. Межина // Образование и саморазвитие. – 2010. – № 5 (21). – С. 159–164.

36. Саволайнен Г.С. Формирование социокультурной компетентности студентов – будущих учителей в образовательном процессе ВУЗа [Электронный ресурс] / Г.С. Саволайнен. – Режим доступа: [http://library.krasu.ru/ft/ft/\\_articles/0103668.pdf](http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0103668.pdf).
37. Санникова О.П. Фасилитивность в системе индивидуально-психологических особенностей личности / О.П. Санникова, М.И. Казанжи // Наука і освіта. – 2004. – № 6–7. – С. 251–253.
38. Словари [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.deport.ru/slovar/psychology/s/sotsialnaja-fasilitatsija.html>.
39. Социальная психология : учебное пособие / отв. ред. А.Л. Журавлев. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 351 с.
40. Старовойтенко Е.Б. Духовные влияния как основа воспитания и саморазвития личности / Е.Б. Старовойтенко // Психологический журнал. – 1992. – № 4. – Т. 13. – С. 95–98.
41. Сумина В.Е. Развитие умений фасилитации общения у студентов в процессе овладения иноязычной речью : автореф. дисс. на соиск. уч. ст. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / В.Е. Сумина. – Ростов-на-Дону, 2006. – 24 с.
42. Тимонина Л.И. Социально-психологическая фасилитация учебной деятельности неуспевающих подростков : дисс. на соиск. уч. ст. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в общеобразоват. и высш. шк.)" / Л.И. Тимонина. – Кострома, 2002. – 212 с.
43. Фасилитация социальная [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://wiki.myword.ru/index.php/Фасилитация\\_социальная](http://wiki.myword.ru/index.php/Фасилитация_социальная).
44. Фасилитация социальная [Электронный ресурс] // Словари. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/~книги/Азбука%20Психолога/Фасилитация%20социальная>.
45. Венгрия К. Фасилитация, модерация, медиация [Электронный ресурс] / К. Венгрия. – Режим доступа: [http://www.training.com.ua/live/news/fasilitacija\\_mediacija](http://www.training.com.ua/live/news/fasilitacija_mediacija).
46. Фасилитация [Электронный ресурс] / Мир словарей // Политический словарь. – Режим доступа: [http://mirslovari.com/content\\_pol/fasilitacija-3596.html](http://mirslovari.com/content_pol/fasilitacija-3596.html).
47. Филозоф А.А. Фасилитация личностной адаптированности в период поздней взрослости средствами творческого самовыражения : дис. ... канд. психол. наук / А.А. Филозоф. – Воронеж, 2005. – 232 с.
48. Фісун О.В. Сутність фасилітації як психолого-педагогічного явища [Електронний ресурс] // Педагогічні науки. – Режим доступу: [http://www.gusnauka.com/18\\_EN\\_2009/Pedagogica/48678.doc.htm](http://www.gusnauka.com/18_EN_2009/Pedagogica/48678.doc.htm) (8.11.11).
49. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 860 с.
50. Хоменко А.В. Фасилітація як феномен гуманних відносин учителя й молодшого школяра [Електронний ресурс] / А.В. Хоменко. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/152/84/> (15.01.12.).
51. Шахматова О.Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития / С.И. Шахматова // Профессиональное образование. Приложение "Новые педагогические исследования". – 2006. – № 3. – С. 118–125.
52. Экофасилитация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecofacilitation.ucoz.com>.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2012.

### **Казанжи М.И. Понятие фасилитивности, ее виды и некоторые грани проявления основной функции**

В статье приведены результаты обобщения взглядов на феномен фасилитивности в разных науках и концептуальных подходах. Выделено и описано сложность функции фасилитивности, которая проявляется в коммуникативной, ценностно-смысловой, самореализационной, творческой, эгозащитной, пректировочной, рефлексивной, эмоциональной и регуляционной гранях.

**Ключевые слова:** фасилитивность, функция фасилитивности, фасилитивный потенциал, сфера фасилитивности.

### **Kazanzhy M. The concept of facilitative ability, its kinds and some verges of the main function display**

*The article represents the results of generalization of views on the phenomenon of facilitative ability within different sciences and conceptual approaches. The complexity of the function of facilitative ability which declares itself in communicative, value-notional, self-realizing, creative, ego-protective, projecting, reflexive, emotional and regulating verges is defined and described. The appropriateness of introducing such terms as "facilitative potential", "the field if facilitative ability" is proved.*

**Key words:** facilitative ability, the function of facilitative ability, facilitative potential, the field of facilitative ability.